

*Egidijus Motieka, Laurynas Kasčiūnas**
Viešoji įstaiga „Strateginių studijų centras“

Lietuvos ir Vokietijos santykiai XXI a. pradžios globalių geopolitinių iššūkių kontekste

Straipsnyje keliami šie uždaviniai: pirma, nustatyti galimą Vokietijos poveikį tolesnei Lietuvos geopolitinio subjektiškumo raidai, antra, identifikuoti pagrindinius dabartinio Vokietijos geopolitinio kodo principus, trečia, išnagrinėti Lietuvos ir Vokietijos interesus menamų globalių geopolitinių transformacijų (tarptautinės aplinkos raidos scenarijų) kontekste, ketvirta, sukonstruoti platų galimų (pozityvių ir negatyvių) Lietuvos ir Vokietijos dvišalių santykių scenarijų spektrą, penkta, nustatyti optimalų Lietuvai santykių su Vokietija modelį.

1. Lietuvos geopolitinį subjektiškumą determinuojantys veiksniai – Vokietijos faktorius

Lietuvos geopolitinė padėtis lemia tai, kad jos tarptautinę aplinką formuoja kelių svarbiausių geopolitinių veikėjų – JAV, Rusijos ir didžiųjų ES valstybių santykiai. Lietuvos galimybės siekti savo užsienio politikos vizijos ir įgyvendinti specifines tarptautinės politikos funkcijas tiesiogiai priklauso nuo to, kokią dėmesį ir kokią vietą geostrateginiuose planuose Lietuvai numato skirti minėti geopolitiniai veikėjai. Kitaip tariant, Lietuvos geopolitinė padėtis dėl valstybės santykinės galios parametrų (vidinio potencialo) silpnumo tiesiogiai priklauso nuo globalios geopolitinės situacijos, o tiksliau – nuo geopolitinių tendencijų JAV–ES–Rusijos geostrateginiame trikampyje. Todėl siekiant atskleisti galimą Lietuvos geopolitinės padėties dinamiką pirmiausia turi būti identifikuojamos ir prognozuojamos pagrindinių geopolitinių veikėjų – JAV, Rusijos ir didžiųjų Vakarų Europos valstybių (šiuo atveju – Vokietijos) – geopolitinės projekcijos ir jų konfiguracijos tiek globaliame, tiek regioniniame lygmenyje.

Globaliame geopolitiniame kontekste tarptautinės organizacijos (NATO ir ES) atlieka didžiųjų valstybių galios sklaidos instrumentų (laidininkų) funkcijas. Todėl svarbiausių veikėjų (didžiųjų valstybių) galios svertų ir geostrategi-

* Doc. dr. *Egidijus Motieka* – Viešosios įstaigos „Strateginių studijų centras“ direktorius, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas. Adresas: Vokiečių 10, 01130 Vilnius. tel. (85) 2514130, egidijus.motieka@urm.lt; *Laurynas Kasčiūnas* – Viešosios įstaigos „Strateginių studijų centras“ skyriaus vedėjas, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto magistrantas. Adresas: J. Tumo-Vaižganto g. 2, LT-01511 Vilnius, tel. (5) 236 24 81, lautynas.kasciunas@ssc.urm.lt.

nių pasirinkimų sąveikos dinamika neišvengiamai daro tiesioginę įtaką šių tarptautinių organizacijų tolesnės raidos perspektyvoms. Kitaip tariant, jeigu egzistuojantis tarptautinis institucionalizmas nesudaro sąlygų atitinkamam veikėjui kontroliuoti geopolitinės sąveikos su kitais veikėjais procesų, tikėtina, jog šis geopolitinis subjektas sieks reformuoti veikiančias tarptautines organizacijas taip, kad naujos institucionalizmo (arba deinstitucionalizmo) tendencijos didintų jo struktūrinę galią. Tai suponuoja išvadą, kad narystė NATO ir Europos Sąjungoje dar nepanaikina Lietuvos priklausomybės nuo įvairių didžiųjų valstybių galios balansavimo (ar įtakos sferų persiskirstymo geografinė ar (ir) sektorinė prasme) tendencijų. Būtent globalios situacijos nestabilumo/dinamiškumo suponuotas Lietuvos geopolitinės padėties konjunktūriškumas ir yra esminis geopolitinis iššūkis Lietuvos užsienio politikai XXI a. pradžioje.

Vokietijos veiksnys šiame kontekste yra labai svarbus. Vokietija – didžiausia ir struktūriškai galingiausia Vakarų Europos valstybė. Be Vokietijos išitraukimo į globalias geopolitines schemas neįmanoma ES–Rusijos, JAV–ES ir netgi JAV–Rusijos santykių transformacija¹. Tai reiškia, jog Vokietija – vienas svarbiausių veiksnių, galinčių nulemti (pakreipti) tolesnę tarptautinės sistemos raidą.

Pavyzdžiui, Europos Sąjunga – iš pradžių gyvuodama kaip Karolingų imperijos (t. y. Vakarų Europos branduolio) reminiscencija, o vėliau vis labiau orientuodamasi į Didžiosios Europos koncepciją – tebeegzistuoja atlantizmo (JAV) priedangoje. Kita vertus, po II-ojo pasaulinio karo sudariusi prielaidas Europoje kurtis naujam galios centrui, atlantizmo geopolitinė koncepcija (o tiksliau – JAV) laipsniškai patiria vis aštresnių prieštaravimų su šiuo naujuoju galios centru, t. y. su nepriklausomos Didžiosios Europos idėjos (kurią propaguoja Vokietija) realizavimu per Europos Sąjungą. Iš esmės šios euroatlantinės kolizijos laipsnis ar kritinė prieštaravimų riba priklauso ne nuo Prancūzijos ar kokios kitos ES šalies, bet nuo to, kokį geopolitinį kodą rinksis Vokietija. Kitaip tariant, tai priklausys nuo to, ar Vokietijos propaguojama Didžiosios Europos vizija bus realizuojama po atlantizmo priedanga, ar atvirksčiai – kaip priešstata JAV įtakos plėtrai Europos saugumo sistemoje.

Būtent šis pavyzdys atskleidžia, kokį poveikį Lietuvos geopolitiniam subjektiškumui gali daryti Vokietijos geopolitinio kodo pokyčiai. Kol tarp Europos (Vokietijos) ir JAV yra simbiozė, tol Lietuvos struktūrinė galia sutampa su vertybine globalios demokratijos sklaidos paradigma ir Lietuva gali jaustis pakankamai saugiai būdama dominuojančio planetoje demokratinio pasaulio dalis. Šiame kontekste visų Lietuvos galimų vienokių ar kitokių geopolitinių funkcijų nuostolius iškart dengia bendri demokratinio pasaulio ištekliai. Tačiau galimo skilimo tarp JAV ir Europos (Vokietijos) euroatlantinių struktūrų atveju šie nuostoliai gali tekti vienai Lietuvai, o jų nepakeldama ji gali virsti Rusijos arba geresniu atveju Europos geopolitine provincija.

¹ Belov V., „Russian Perceptions of Germany’s Role in the EU and Europe“ žr. Joop M., Schneider H., Schmalz U., sudar., *Germany’s European Policy: Perceptions in Key Partner Countries*, Berlin, 2002, p. 271.

2. Dabartinis Vokietijos geopolitinis kodas – istorinių Vokietijos užsienio politikos paradigmu išvestinė

Dabartinį Vokietijos geopolitinį kodą galima vertinti kaip tam tikrą įvairiais istoriniais laikotarpiais pasireiškusių Vokietijos užsienio politikos paradigmu išvestinę. Šių paradigmu hierarchijoje reikšmingiausią vietą tebeužima po II-ojo pasaulinio karo kanclerio K. Adenauerio pradėta Vokietijos strateginė orientacija į atlantistines valstybes. Šios orientacijos pirminė ir svarbiausioji funkcija – geopolitiškai susieti Vokietiją su liberaliosios demokratijos forpostu (atlantistinėmis valstybėmis) tam, kad Vokietija taptų nebe jėgu pusiausvyrą destabilizuojančiu veiksniu, o demokratijos placdarmu Europoje (tai galima vertinti ir kaip „savęs sulaikymo“ doktriną)². Kita vertus, dabartinei Vokietijos užsienio politikai yra būdingos ir tam tikros W. Brandto *Ostpolitik* (XX a. 8–as dešimtmetis) tradicijos apraiškos. W. Brandto *Rytų politikos* esmė – mažinti įtampą tarp Rytų ir Vakarų. Dėl to Vokietija šiuo metu yra viena iš geopolitinių subjektu, pasisakančių už gerus santykius (t. y. už sugyvenimą) su Rusija³.

Vokietija taip pat yra viena iš ES integracijos gilinimo (federalizmo linkme) šalininkiu, remia ES plėtrą į Vidurio Rytų Europos bei Balkanu regionus. O tai kelia aliuziją į fundamentalius Didžiosios Europos koncepcijos elementus – sieki plėsti Europos Sąjungą (o kartu ir Vokietijos įtaką), apimant visas europinės civilizacijos šalis ir netgi išengiant į kaimyninių civilizaciju erdves (ir taip kuriant satelitinių valstybiu sistema). Reikėtu pastebėti, kad šiandieninėje Vokietijoje Didžioji Europa kartu su atlantizmo koncepcija yra vyraujančios geopolitinės paradigmos, kuriu tarpusavio sąveika gali būti tiek koherentiška, tiek ir konfliktiška. Šiu paradigmu tarpusavio koherentiškumas/konfliktiškumas iš esmės priklauso nuo to, ar Didžiosios Europos vizija bus įgyvendinama po JAV teikiamos „kietosios“ galios priedanga.

Kita vertus, dabartinėje Vokietijos užsienio politikoje Didžiosios Europos koncepcija konkuruoja su Karolingų Europos vizija. Karolingų Europos sąvoka išreiškia anacionalinį (viršvalstybinį) Vakarų Europos bendrumą, o kartu tai rodo geopolitinę Vokietijos orientaciją į tam tikrą politinį–ekonominių Europos branduolį bei to branduolio pagrindu vykstančios integracijos gilinimą, t. y. į „dviejų greičių“ ES modelį.

Kol kas svarbiausia Vokietijos geostrategijos apibrėžtis yra sąjunga su JAV (K. Adenauerio užsienio politikos tradicijos tęstinumas). Tačiau XXI a. pradžioje santykiai tarp Berlyno ir Vašingtono pastebimai atšalo. Tai pirmiausiai susiję su vertybiniu konfliktu tarp neokonservatyvios JAV užsienio politikos krypties (vienašališkumo tendenciju) ir europocentristinės (linkusios į daugia-

² Hacke Ch., *Die Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland – von Konrad Adenauer bis Gerhard Schröder*, Ullstein Verlag, 2003, p. 521–584.

³ Belov V., „Russian Perceptions of Germany’s Role in the EU and Europe“ žr. Joop M., Schneider H., Schmalz U., sudar., *Germany’s European Policy: Perceptions in Key Partner Countries*, Berlin, 2002, p. 274.

šališkumą) Vokietijos kairiųjų vyriausybės geopolitinės orientacijos. Vokietijos ir JAV konkurencija ypač suintensyvėjo metodiniame–paradigminiame lygmenyje: JAV dėl transnacionalinio terorizmo keliamų grėsmių orientuojasi į karinius prevencinius veiksmus („prevencinių smūgių“, „prevencinio karo“ doktrinos), tuo tarpu Vokietija siekia apsiriboti tik diplomatinėmis priemonėmis. Toks Vokietijos nusistatymas ypač išryškėjo iškilus klausimui dėl NATO vaidmens Afganistano bei Irako operacijose. Galima teigti, kad tokio pobūdžio Vokietijos politika stiprina jos tarptautinį prestižą, bet kartu mažina NATO organizacijos reikšmę ir svarbą.

Vis dėlto poreikis išlaikyti JAV ir Vokietijos strateginę sąjungą išlieka. Ši sąjunga (tiksliau – Vokietijos dalyvavimas NATO aljanse, kuriame vyrauja JAV) atlieka keletą reikšmingų funkcijų tiek JAV, tiek Vokietijai⁴:

- garantuoja NATO bloko išsilaikymą bei jo plėtrą;
- garantuoja vakarietišku demokratinių vertybių sklaidą;
- užkerta kelią Vokietijai grįžti prie galios balansavimo politikos;
- sudaro prielaidas Vokietijai tapti svarbiausiu jėgos veiksmu tariamoms JAV funkcijoms Europoje pavaduoti.

Karolingų Europos vizija Vokietijos užsienio politikoje reiškiasi Berlyno – Paryžiaus strategine partneryste⁵. Ši geopolitinė ašis sudaro prielaidas didžiosioms Vakarų Europos valstybėms tapti vieningu geopolitiniu subjektu. Kita vertus, Vokietijai sąjunga su Prancūzija yra būtina tam, kad Berlynas galėtų skleisti savo įtaką ES ir riboti JAV vienašališkumo apraiškas⁶. Svarbu pabrėžti, kad pradiname Šaltojo karo etape, kai Vokietija buvo suskaldyta ir „nubausta“, Paryžiaus ir Bonos strateginė ašis buvo reikalinga ne tik Vokietijai tramdyti bei europeizuoti, bet ir padėti Prancūzijai dominuoti kontinente. Tačiau po Šaltojo karo, Vokietijai susivienijus, Paryžiaus ir Berlyno ašyje atsirado pusiausvyra. Tokiai pusiausvyrai atsirasti ir išsilaikyti padėjo nauji geopolitiniai konstruktai:

- Veimaro trikampis (Prancūzija – Vokietija – Lenkija) – šio trikampio idėja praktiškai reiškė Vokietijos įtakos augimą VRE geopolitinėje erdvėje (ypač potencialiai planuojant Veimaro trikampį pratęsti iki Ukrainos ar Rytų Pabaltijo). Pabrėžtina, kad pastaraisiais metais šis geopolitinis konstruktas nebėra aktyvus, tačiau aktyviai veikia *troika* – Paryžiaus, Berlyno ir Maskvos ašis.
- Turkijos priėmimas į ES Vokietijai būtų reikšmingas įvykis, jos naudai keičiantis jėgų santykį su Prancūzija⁷. Tai turėtų padėti Vokietijai perimant iniciatyvą bei dominavimą ES.

Reikėtų pabrėžti, kad Karolingų Europos paradigma skatina Vokietijos tirpimą demokratinėse supranacionalinėse struktūrose, pirmiausia Europos Są-

⁴ Laurinavičius Č., Motieka E., Statkus N., *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai. XX amžius*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2004, p. 253.

⁵ Hacke Ch., *Challenges for German Foreign Policy at the beginning of the 21st Century*, Oxford: Europaeum, 2004, p. 10.

⁶ Laurinavičius Č., Motieka E., Statkus N., *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai. XX amžius*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2004, p. 254.

⁷ Kramer H., „German Policy toward Turkey under the Red–Green Coalition Government (1998–2003)“, *Contemporary Issues in International Politics*, 2004, p. 97–101.

jungoje. Šią Vokietijos geopolitinio kodo tradiciją galima pavadinti postnacionaliniu kodu, kurio esminis bruožas yra Vokietijos ir ES sutapatinimas. Įvertinus tai, kad ES tam tikra prasme tampa vienu iš svarbiausių globalios galios centru, tai buvimas ES savaime sudaro prielaidas Vokietijai realizuoti savo globalius geopolitinius interesus⁸. Visų pirma iš esmės per ES Vokietija plėtoja savo ekonominę įtaką pasaulyje, konkrečiai – VRE, Rusijoje, taip pat Artimuosiuose ir Vidurio Rytuose, Pietryčių Azijoje ir Lotynų Amerikoje – tai yra regionuose, kur anksčiau ekonominiame sektoriuje dominavo JAV.

Nors ES yra daugiau nei valstybė ir daugiau nei nacionalinė organizacija, vis dėlto Vokietija joje reiškiasi ir kaip nacionalinė galia. Tokia raiška ypač galima išvelgti jos politikoje Rusijos atžvilgiu, nes ir pati Rusija suinteresuota būtent tokiu formatu. Todėl Europos Sąjunga kaip bendradarbiavimo sąlygą Rusijai kur kas griežčiau kelia vertybinius kriterijus, nei tai linkusi daryti nacionalinė Vokietijos vyriausybė. Galima teigti, jog sugyvenimo su Rusija tradicija Vokietijos užsienio politikoje tiesiogiai susijusi su W. Brandto *Ostpolitik* paradigma.

Rusija Vokietijai reiškia ne tik ekonominių, energetinių, prekybinių, kultūrinių interesų realizavimo erdvę, bet svarbiausia – galimybę aktyviai dalyvauti didžiųjų pasaulio valstybių koncerte. Svarbu yra tai, kad Rusija, palaikydama santykius su Vokietija, prioritetą teikia Vokietijai, kaip nacionalinei galiai, o ne Vokietijai, kaip ES sudėtinei daliai.

Vokietijos politikos Rusijos atžvilgiu metodinių lygmenį sudaro erdvinės ekspansijos ir jėgų balansavimo politikos tradicijos. Tai reiškia, kad Vokietija palaiko tam tikrus santykius su Rusija (visų pirma vienaip ar kitaip pasidalydama su ja savo įtaka Vidurio ir Rytų Europoje), siekdama daugiau ar mažiau išsivaduoti iš atlantizmo varžtų.

Pabrėžtina ir tai, kad Vokietija politinius santykius su Rusija plėtoja pagal vadinamąją *troikos* formatą. Šis formatas (jungiantis Prancūziją, Vokietiją ir Rusiją) simbolizuoja „Europos nuo Lamanšo iki Vladivostoko“ viziją, kuri taip pat yra iššūkis atlantizmui. Kitaip tariant, Vokietija, vykdydama balansavimo politiką su Rusija, silpnina savo priklausomybę nuo JAV.

Vis dėlto kol kas Vokietijos balansavimo politika su Rusija plėtojasi transatlantinėje sistemoje. Tai reiškia, kad Rusija Vokietijos užsienio politikoje išlieka tik kaip trumpalaikių geopolitinių kombinacijų (taktinio lygmens) svertas, kuris dažniausiai panaudojamas gilėjančių krizių euroatlantiniuose santykiuose metu. Praktika rodo, kad tokio pobūdžio geopolitinių konstrukcijų amplitudė nepriškirama prie tradicinio jėgų balansavimo, nes ji nepaneigia esminio Vokietijos susisiežimo su Vakarų atlantistinėmis saugumo struktūromis.

Galima prognozuoti, kad tolesnei Vokietijos geopolitinio kodo raidai lemiamą įtaką turės bendra tarptautinės sistemos raidos tendencija ir šia prasme ypač svarbus būtų JAV vaidmuo. Dabartinės JAV administracijos posūkis JAV nacionalinių interesų pirmumo link gali silpninti bendrą tarptautinio institu-

⁸ Buras P., Cichocki M. A., „German European Policy – a Polish Perspective“ žr. Joop M., Schneider H., Schmalz U., sudar., *Germany's European Policy: Perceptions in Key Partner Countries*, Berlin, 2002, p. 201–202.

cionalizmo tendenciją ir ryškinti kolektyvinio saugumo silpnėjimą bei kitų šalių nacionalinių interesų apsibrėžimą. Tokiu atveju Vokietijos geopolitinis kodas gali pasikeisti į griežtesnę didžiausios Vakarų Europos valstybės nacionalinių interesų apibrėžtį (t. y. sąlygotų Vokietijos grįžimą prie tradicinės balansavimo politikos)⁹.

3. Vokietijos raidos scenarijai globalių (JAV–ES–Rusijos) geopolitinių scenarijų kontekste

Įvertinant tai, jog kiekviena valstybė (ar jų grupė) turi savo unikalų geopolitinį kodą, ir tai, jog atskirų valstybių geopolitiniai kodai nėra formuluojami izoliuotai nuo kitų, tam tikri pokyčiai globalioje geopolitinėje erdvėje, kurie dažniausiai yra susiję su pagrindinių veikėjų geostrateginių tikslų ir jų įgyvendinimo priemonių pasikeitimais, verčia kitas valstybes modifikuoti arba radikaliai reformuoti jau sukurtas ir veikiančias geopolitines schemas. Valstybės siekia arba pertvarkyti tarptautinę sistemą taip, kad nauji procesai nuolat didintų jų santykinę (ir struktūrinę) galią, arba išlaikyti tarptautinės sistemos stabilumą tam, kad užkirstų kelią kitų geopolitinių subjektų santykinę (ir struktūrinei) galiai didinti. Kiekviena valstybės projektuojama geopolitinė schema yra orientuota į santykinės ir struktūrinės galios didinimą. Šios galios dimensijos gali užtikrinti valstybės sugebėjimą kontroliuoti sąveikos su kitomis valstybėmis procesus, nustatyti tarptautinių santykių taisykles ir sprendimo priėmimo procedūras. Tai sudarytų sąlygas valstybei įgyti geopolitinio manevro laisvę, išvengti strateginės priklausomybės nuo kitų geopolitinių veikėjų. Todėl kiekvienas svarbus geopolitinis subjektas projektuoja kelias alternatyvias geostrategijas, kurios sudarytų sąlygas minėtus tikslus realizuoti. Didžiųjų valstybių projektuojamų geostrateginių alternatyvų visuma formuoja globalius geopolitinius scenarijus.

Galima išskirti keturis pagrindinius scenarijus, kaip galėtų plėtotis santykiai tarp JAV, Rusijos ir ES¹⁰:

- transkontinentinis aljansas (JAV–ES–Rusijos ašis);
- Europos izoliacija (JAV–Rusijos ašis);
- eurokontinentinis aljansas (ES–Rusijos ašis);
- euroatlantinis aljansas (JAV–ES ašis).

⁹ Laurinavičius Č., Motieka E., Statkus N., *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai. XX amžius*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2004, p. 254–255.

¹⁰ Statkus N., Daniliauskas J., Motieka E., „Globali geopolitinė raida ir Lietuvos užsienio politikos galimybės“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005 (atiduota spaudai).

3.1. Vokietijos vaidmuo transkontinentiniame aljansse

Politine prasme – tai konjunktūrinio aljanso, susidariusio po 2001 m. rugsėjo 11 d., scenarijus. Formali jo susidarymo priežastis – bendra kova su „tarptautiniu terorizmu“.

Gilesnė priežastis – didžiųjų valstybių polinkis atkurti klasikinį tokio rango valstybių institutą – koncertą. Visi trys (ar net keturi) jo veikėjai yra *sava-veiksmiai* galios centrai, kurie iš esmės lemia tarptautinės sistemos struktūrą. (Beje, koncerto bruožų turi ir G–7 bei G–8 susitikimai¹¹.) Tačiau jie gimė Šaltojo karo sąlygomis vienoje iš stovyklų. Vadinasi, jų radimosi priežastis – ne tiek galių balansavimas, kiek sąjunginiai interesai, pirmiausia pasireiškiantys dėl ekonomikos reguliavimo poreikių. Nors dabar šiuose susitikimuose dalyvauja Rusija, planuojama įtraukti Kiniją, tačiau tarp jų dalyvių yra ryškus galių disbalansas. Dalies valstybių negalima laikyti savaveiksmėmis, pavyzdžiui, Italijos ar Kanados.

Tarp savaveiksmių galios centrų vykstantis balansavimas – imanentinis ir natūralus būvis. Dabartinė bei numatomos ateities perspektyva nesudaro prielaidų tų galios centrų konfrontacijai. Taigi balansavimo forma – koncertas, kai daugmaž patenkinti yra visi veikėjai (mažiau – Kinija). Koncertas atpalaiduoja galių balansavimą, silpnindamas vertybinius ryšius. Todėl JAV, ES ir Rusijos (ir iš dalies Kinijos) aljansas negali būti tvirtas, nors *de facto* jis egzistuoja iki šiol ir turi perspektyvą egzistuoti dar ilgai.

Toks scenarijus kurį laiką nereikš kokių nors ryškesnių Vokietijos geopolitinio kodo pokyčių, tačiau kartu toliau bus generuojami to kodo krizės elementai. Visų pirma tokio scenarijaus atveju toliau silptų atlantizmo ryšiai ir stiprėtų Vokietijos nacionalinės refleksijos poreikis.

Be to, toks scenarijus toliau didins ES įtakos erdvę, o kartu su tuo procesu augs ir Vokietijos veiksmo reikšmė. Tai savaime reikš įtampą tarp ES institucijų ir Vokietijos, kaip nacionalinio veiksmo. Tos įtampos augimą ateityje galėtų pristabdyti atsivėrusi Vokietijos ekonomika, bet, regis, tik laikinai.

Prieštaravimas tarp ES plėtros ir Vokietijos santykinės galios esant tokiam aljansui gali būti išs্পestas taip: didžiosios galios sutinka (arba neprieštarauja), kad Vokietija taptų nuolatine JTO Saugumo Tarybos nare, netrukdo jos kapitalui skverbtis į Rytų Azijos bei Lotynų Amerikos rinkas. Tuo tarpu Europos šalys sutinka, kad Vokietija taptų ES faktine ir pusiau formalia lydere.

Globalia prasme transkontinentinis aljansas – tai aukščiausio lygmens aljansas. Tačiau kartu tai amorfinis nedidelio intensyvumo darinys, galintis jungti žemesnio lygmens, bet intensyvesnius aljansus.

Transkontinentinis aljansas jungia globaliniu požiūriu žemesnio, bet daug intensyvesnio lygmens atlantinę sąjungą. Transkontinentinis aljansas gerokai susilpnino atlantinę sąjungą, nes tik tokiu atveju galimas jis pats, tačiau jos negriauna ir tai nebūtinai turėtų daryti ateityje.

¹¹ Couloumbis Th. A., „Toward A Global Geopolitical and Geoeconomic Concert of Powers?“, *Contemporary Issues in International Politics*, Ankara, 2004, p. 8.

Kaip jau minėta, transkontinentinis aljansas silpnina Berlyno ir Vašingtono ašį. Svarbu neužmiršti ir tos aplinkybės, kad minimas aljansas reiškia vertybinę niveliaciją, nes bent jau formaliai pagal jį strateginiais partneriais tampa demokratiniai Vakarai ir autoritarinė Rusija (galiausiai ir komunistinė Kinija).

Taigi transkontinentinio aljanso scenarijus artimiausiu metu siūlytų lyg ir palaimintą ramybę¹², tačiau per ilgesnį laikotarpį neatmestina galimybė, kad jis sukeltų rimtą Vakarų demokratinėms institucijoms eroziją ir Vokietijos geopolitinio kodo rekonstrukciją iš esmės (tradicinės nacionalinės valstybės kodo link, – tai neišvengiamai turėtų atsitikti suirus atlantinei sąjungai). Tačiau susikūrus didžiųjų galių koncertui (be konfrontacijos), – jeigu tas koncertas išsilaikys ilgesnį laikotarpį, – gali įvykti ir evoliucinė to kodo transformacija, tada Vokietija taptų pripažinta ES lydere, o ES – strategine atsvara JAV, Rusijai bei Kinijai.

Transkontinentinis aljansas taip pat jungia žemesnio lygmens bei žemo intensyvumo JAV, Rusijos ir Izraelio aljansą. Tai aljansas, suvienytas bendros kovos prieš radikalų islamą. Tačiau tai konjunktūrinis aljansas, kadangi Izraelio ir Rusijos kovos interesai smarkiai skiriasi. (Kartu šis aljansas netrukdo paraleliai egzistuoti labai stipriam JAV ir Izraelio aljansui.)

JAV bei Rusijos antiislamiškos tendencijos tam tikra prasme paskatino ES atitolti nuo atlantizmo, kadangi Europoje pastebimos proarabiškos (ir proislamiškos) bei antisemitinės tendencijos. Tos tendencijos labai jautriai išgyvenamos Vokietijoje, visų pirma dėl holokausto reminiscencijų, ir todėl jos kol kas gali reikštis labai nuosaikiai. Vis dėlto proislamiška nuostata turi strateginį pagrindą tiek ES, tiek ir Vokietijoje, nes ji atveria galimybę ES (ir Vokietijai) ekonomiškai skverbtis į Artimuosius bei Vidurio Rytus ir tame regione atsverti JAV įtaką.

3.2. Vokietijos vaidmuo Europos izoliacijos scenarijuje

Europos izoliacijos scenarijų galima projektuoti kaip JAV ir Rusijos aljanso išdavą. Praktiškai toks scenarijus vestų į Europos – visų pirma į ES – ardymą iš JAV ir Rusijos pusės. Mažai tikėtina, kad ES (arba Vokietija) sugebėtų įveikti tokio lygio destrukciją pasiremdama savais resursais bei geoekonomiškai ryšiais Rytų Azijoje bei Lotynų Amerikoje. Toks scenarijus neišvengiamai reikštų ir Vokietijos geopolitinio kodo revoliuciją. Ši revoliucija skatintų Vokietijos geopolitinės „renacionalizacijos“ procesą, atsiribojant nuo postnacionalinės (skatinančios Vokietijos „tirpimą“ ES) ir atlantistinės (išreiškiančios Vokietijos susisiejimą su transatlantinėmis saugumo struktūromis) paradigmu.

Tačiau tokio scenarijaus tikimybė mažai tikėtina. Irako krizės metu šis scenarijus jau buvo pradėjęs realizuotis (jis praktiškai reiškėsi ir kaip JAV, Izraelio ir Rusijos aljansas). Tačiau iš karto ėmė veikti „stabdžiai“: visų pirma Europoje (ir Vokietijoje) radosi pastangos švelninti konfliktą su JAV ir iš jų sulaukta adekvataus atsako. Be to, ir Rusija anaipol nėra aiškiai apsisprendusi, kad

¹² Ten pat, p. 7.

dabartiniame etape, – kai JAV tebėra galingiausia jėga pasaulyje, – būtų naudinga ES susilpninti, juo labiau – ją suardyti.

Taigi tolesnis tokio scenarijaus plėtojimas mažai tikėtinas. Po Irako krizės globalinė struktūra nuo Europos izoliavimo tendencijų vėl grįžo prie neintensyvaus transkontinentinio aljanso.

3.3. Vokietijos vaidmuo eurokontinentiniame aljanse

Tai scenarijus, turintis stiprius postūmius tiek iš Vokietijos, tiek ir iš Rusijos pusės. Ta linkme veikia eurokontinentalizmo Vakarų Europoje ir neoeuraziizmo Rusijoje geopolitinės koncepcijos. Eurokontinentinį geopolitinį scenarijų paskatinti galėtų ir neišvengiama Rusijos ir Europos Sąjungos abipusė ekonominė priklausomybė (iš vienos pusės – dėl kapitalo poreikio, iš kitos – dėl energetinių resursų)¹³. Tačiau abejotina, kad ta linkme būtų pajudėta toliau glaudaus geoenergetinio bendradarbiavimo, teorinių koncepcijų arba viešųjų ryšių akcijų¹⁴. Turėtų suveikti stiprūs stabdžiai tiek iš Europos (ir iš Vokietijos), tiek ir iš pačios Rusijos pusės. Juk ES be adekvataus branduolinio potencialo neatlaikytų Rusijos spaudimo, o ES sukūrus adekvatų branduolinį potencialą Rusija atsidurtų šios įtakoje. Pagaliau tokio scenarijaus tikrai nenorėtų JAV. Todėl artimiausioje perspektyvoje toks scenarijus labai abejotinas.

Apie tokį scenarijų galima būtų realiau galvoti tuo atveju, jeigu ES galutinai atsipalaiduotų iš atlantizmo saitų ir sukurtų adekvačias JAV strategines ginkluotąsias pajėgas. Be abejo, kad tai reikštų Vašingtono ir Berlyno ašies sisteminių lūžių bei susiformuotų palankios sąlygos Vokietijos projektuojamai nepriklausomos (nuo atlantistinių saitų) Didžiosios Europos vizijai. Tokiu atveju ES centrine galia taptų Vokietija, disponuojanti ES branduoliniu potencialu. Suprantama, kad JAV nesutiks su tokia ES (ir Vokietijos) raida. Ir pačiai Europai toks scenarijus – strateginis atitolimas nuo JAV – būtų labai pavojingas.

3.4. Vokietijos vaidmuo euroatlantiniame aljanse

Toks scenarijus reikštų visišką ankstesnių atlantinių ryšių reanimavimą¹⁵ ir galiausiai Šaltąjį karą su Rusija. Tai pakankamai tikėtinas scenarijus – didesnės ar mažesnės paklaidos galimos tik dėl Šaltojo karo intensyvumo. Toks scenarijus, regis, būtų parankiausias, norint išsaugoti Vakarų demokratines struktūras – NATO ir ES. Tačiau NATO nebūtinai turėtų iširti ir permanentiškai veikiant transkontinentiniam aljansui.

¹³ Bahgat G., „Terrorismus und die Ölversorgung des Westens. Die Energiepartnerschaft mit Moskau“, *Internationale Politik* (3), 2003, p. 11–17.

¹⁴ Daniliauskas J., Janeliūnas T., Kasčiūnas L., Motieka E., *šiaurės šalių geostrateginė svarba Lietuvai*, Vilnius, Eugrimas, 2005, p. 65.

¹⁵ Risse Th., „Es gibt keine Alternative! USA und EU müssen ihre Beziehungen neu justieren“, *Internationale Politik* (6), 2003, p. 9–19.

Atlantizmo sąjungos suintensyvėjimo atveju Vokietijos geopolitinio kodo pokyčiai nebūtų iš esmės: sustiprėtų ašis tarp Berlyno ir Vašingtono (K. Adenauerio kodo reminiscensija), o kartu ir Vokietijos slinktis postnacionalinės (Vokietijos „tirpimo“ euroatlantinėse saugumo struktūrose) geopolitinės paradigmos link.

Kita vertus, intensyvėjant Rusijos galios „sulaikymo“ politikai, Vokietija pirmenybę gali skirti ir Didžiosios Europos (o tiksliau – europinių struktūrų skverbimosi į tradicinę Rusijos įtakos erdvę) geopolitinei koncepcijai įgyvendinti. Tačiau šiuo atveju Vokietijos projektuojama Didžiosios Europos vizija plėtotųsi po JAV teikiamos „kietosios“ galios priedanga.

3.5. Lietuvos ir Vokietijos interesų konfliktiškumo/koherentiškumo problema globalių geopolitinių scenarijų kontekste

Iš pateiktų globalių geopolitinių scenarijų trumpuoju bei vidutiniu laikotarpiu labiausiai tikėtinas yra tolesnis neformalaus transkontinentinio aljanso egzistavimas. Tokioje tarptautinėje struktūroje galės toliau augti ES galia. Kartu pagal tą scenarijų toliau turėtų augti ir Vokietijos galia ES viduje. Kita vertus, transkontinentinio aljanso scenarijus svarbus tuo, kad jis iš principo negriauna euroatlantinio aljanso, bet verčia jį evoliucionuoti. Tai reiškia, kad krizę patyręs Vokietijos geopolitinis kodas – tiek dėl augančios nepriklausomybės nuo Vašingtono, tiek dėl dilemos tarp nacionalinės bei postnacionalinės paradigmos Europos Sąjungoje – gali transformuotis be revoliucinių lūžių, t. y. neatsiribojant nuo atlantizmo ir neatsisakant postnacionalinės paradigmos.

Kita vertus, Vokietijos dalyvavimas globaliame didžiųjų valstybių koncerte suponuoja pakankamai plačią alternatyvių Vokietijos geostrateginių pasirinkimų amplitudę. Vokietijos vaidmens globaliuose geopolitiniuose scenarijuose analizė rodo, jog galimi Berlyno geopolitinės elgsenos modeliai gali daryti tiesioginę įtaką ir Lietuvos geopolitinės raidos perspektyvoms.

Pats nepalankiausias Lietuvai scenarijus – Vokietijos užsienio politikos „renacionalizacija“, kuri iš esmės reikštų grįžimą prie tradicinės galios balansavimo politikos Europoje ir nacionalinių valstybių anarchijos tarptautiniuose santykiuose. Tokio pobūdžio įvykių raida visų pirma sudarytų palankią terpę Rusijos geopolitinėms projekcijoms.

Vokietijos slinktis postnacionalinės Karolingų Europos (t. y. „dviejų greičių“ ES) geopolitinės paradigmos link, viena vertus, apsaugotų Lietuvą nuo Vokietijos užsienio politikos „renacionalizacijos“ proceso, tačiau, kita vertus, Vokietijos orientacija į ES branduolį gali sąlygoti Lietuvos politinę ir ekonominę periferizaciją ES viduje.

Didžiosios Europos vizija, simbolizuojanti Vokietijos siekį aplink save sukurti satelitinių valstybių sistemą, gali paversti Lietuvą Vokietijos (ES) geopolitine ir geoekonominė provincija. Tai iš esmės reikštų Lietuvos subordinaciją Vokietijos geopolitinėms projekcijoms. Didžiosios Europos vizija Lietuvai gali tapti ypač pavojinga tuo atveju, jeigu ji plėtotųsi kaip priešstata atlantizmui.

Lietuva turėtų būti suinteresuota K. Adenauerio (atlantistinės „savęs su-
laikymo“) geopolitinės paradigmos Vokietijos užsienio politikos darbotvarkėje
stiprėjimu, nes šios koncepcijos dominavimas apribotų Rusijos geopolitinių ma-
nevūrų Europos saugumo sistemoje galimybes.

Kita vertus, siekiant sukonstruoti tvirtą Rusijos geopolitinio elgesio kontro-
lės mechanizmą, Lietuvai labai palanki būtų simbiozė tarp Vokietijos projektuoja-
mos Didžiosios Europos vizijos (europinių struktūrų skverbimosi į posovietinę
NVS erdvę) ir JAV įgyvendinamos Rusijos galios „sulaikymo“ strategijos.

4. Vokietijos politika Lietuvos atžvilgiu: geopolitinės ir geoekonominės projekcijos

4.1. Numanoma Vokietijos politika Lietuvos atžvilgiu

4.1.1. Rusijos kontekstas

Lietuva Vokietijai gali būti svarbi santykių su Rusija perspektyvoje ir gali
vykdyti keletą funkcijų. Grėsmės iš Rusijos atveju Lietuva gali būti vertinama
kaip geopolitinis barjeras (placdarmas), bendradarbiavimo sąlygomis – kaip
sąsaja. Tam tikromis aplinkybėmis Lietuva gali būti pripažinta ir kaip Rusijos
interesų zona, siekiant sumažinti „trukdžius“, sunkinančius Vokietijos ir Rusi-
jos bendradarbiavimą.

Taigi geopolitiškai Lietuva gali būti įdomi Vokietijai kaip sąsaja tarp Vo-
kietijos ir Rusijos, padedanti gerinti tarpusavio ryšius¹⁶. Vis dėlto ši sąsaja gali
atlikti tik gana specifinę, labiau ekonominę ir tranzito funkciją, nes politinėje sri-
tyje Rusija ir Vokietija bendrauja tiesiogiai. Todėl Vokietija gali būti suinteresuota
mažinti galimas tranzito per Lietuvą kliūtis ir slopinti rusofobiškas nuostatas,
kurios galėtų varžyti Rusijos verslo, susijusio su tranzitu, plėtrą Lietuvoje.

Gerėjant santykiams su Rusija, Vokietija gali skeptiškai vertinti ir Lietu-
vos pastangas vykdyti aktyvią užsienio politiką tapti regiono centru ir daryti
reikšmingesnę įtaką posovietinių šalių gravitacijai į Vakarus. Tokia politika
būtų vertinama kaip Rusijos interesų neatitinkanti iniciatyva. Jei vienu iš esmi-
nių Vokietijos užsienio politikos prioritetų išliks santykių su Rusija stiprini-
mas, Lietuvos ambicijų ir aktyvios užsienio politikos Vokietija greičiausiai ne-
palaikys ir netgi gali būti trukdoma tokią politiką vykdyti.

Kitai variant, Vokietijos politika Rusijos atžvilgiu – ypač sudėtinga ir
nemažai grėsmių Lietuvai kelianti kryptis. Šiame kontekste Vokietijos požiūris į
Lietuvą bei kitas dvi Baltijos valstybes yra nulemtas trijų pagrindinių vektorių:

¹⁶ Heimsoeth H. J., „Der Ostseeraum im Wandel. EU-Erweiterung, Nordliche Dimension und
Zusammenarbeit mit Russland – Die Prioritäten der Deutschen Präsidentschaft im Ostseer“,
Lithuanian Foreign Policy Review 2(8), 2001, p. 36.

- Vokietija, kaip NATO narė, vykdo kolektyvinį išsipareigojimą garantuoti Baltijos valstybių saugumą;
- Vokietija, kaip ES narė, yra subordinuota Sąjungos struktūrų plėtrai į Baltijos valstybes;
- Vokietijos politikoje Rusijos atžvilgiu Baltijos valstybės iš esmės yra (arba iki šiol buvo) subordinuotos tos politikos tikslams. Tai reiškia, kaip jau minėta, kad Vokietija nesipyks su Rusija dėl Baltijos valstybių, kadangi Vokietijos, kaip nacionalinės valstybės, interesai Rytų Pabaltijyje yra nedideli, o Rusija Vokietijai pernelyg svarbi, kad ji neatsižvelgtų į Rusijos interesus Rytų Pabaltijyje. Tačiau Vokietija yra Vakarų demokratinių struktūrų dalis, ji joms paklūsta bei prisiima jų išsipareigojimus. O tos struktūros ir yra pagrindinis Baltijos valstybių garantas nuo grėsmių iš Rusijos.

Galima teigti, kad pirmieji du vektoriai prieštarauja trečiajam. Vokietijos prioritetų hierarchijoje, be abejo, pirmieji du yra aukščiau už trečiąjį. Tačiau reikia turėti galvoje, kad visi trys vektoriai yra struktūriškai susipynę. NATO turi bendrą Tarybą su Rusija, kurioje pastaroji nuolat kelia priekaištus Baltijos valstybėms, o Vokietija paprastai tokiais atvejais vadovaujasi trečiuoju vektoriumi (nes Vokietijai svarbu ne tik geri santykiai su Rusija, ji taip pat linkusi mažinti JAV įtaką VRE bei Rytų Pabaltijyje). Tuo tarpu ES yra pasirašiusi Partnerystės ir bendradarbiavimo sutartį su Rusija, todėl Rusija gali daryti spaudimą Baltijos valstybėms, o Vokietija tokiais atvejais paprastai pasiduoda Rusijos geopolitinėms manipuliacijoms (nes tiek Vokietijai, tiek ir ES yra svarbu gauti iš Rusijos naftos bei dujų).

4.1.2. Vidurio Rytų Europos kontekstas

Lietuva potencialiai gali atlikti svarbias Vokietijai geopolitines funkcijas Baltarusijos ir Lenkijos atžvilgiu.

Vokietijos santykiai su Lenkija artimiausiu metu greičiausiai bus pažymėti sąlyginės konkurencijos ar net įtampos ženklais (pvz., iš lenkų ir vokiečių nuolat girdima užuominų apie tai, kad gali būti pareikalauta kompensacijų dėl II-ojo pasaulinio karo sukeltų pasekmių: vokiečiai dėl nacionalizuoto vokiečių turto, lenkai – dėl nacistinės Vokietijos okupacijos žalos). Todėl Lietuva, žvelgiant iš Vokietijos pozicijų, galėtų būti panaudota stabdyti Lenkijos ambicijoms didinti savo įtaką ES.

Taigi viena iš negatyvių Lietuvos ir Vokietijos santykių aktyvizavimo pasekmių gali būti ta, kad Vokietija gali suaktyvinti savo dėmesį Lietuvos atžvilgiu siekdama daryti poveikį Lenkijai*. Galimi keli tokio poveikio motyvai:

- silpninti Lenkijos įtaką regione, kad lengviau galima būtų ją paveikti norima linkme;

* Vis dėlto užsienio politikos srityje pastaraisiais metais galima išvelgti Vokietijos ir Lenkijos veiksmų derinimo tendenciją, pavyzdžiui, vykdant ES kaimynystės politiką (ypač Ukrainos atžvilgiu). Šiuo atveju Lietuva yra paliekama tarsi nuošalyje, nes Vokietija ir Lenkija derina šiuos veiksmus dvišaliu bendravimu.

- izoliuoti Lenkiją, kaip JAV sąjungininę, regione;
- trukdyti Lenkijos ir Lietuvos (bei kitų Baltijos valstybių) strateginiam aljansui regione;
- pataikaujant Rusijai, vykdyti bendrą VRE (arba bent Rytų Pabaltijo) šalių silpninimo strategiją, sutampančią su Rusijos interesais.

Vokietijai gali būti labai įdomus Lietuvos potencialas ir palaikant (ar tam tikru metu atkuriant) santykius su Baltarusija. Lietuvos atstovų ryšiai su Baltarusijos opozicijos atstovais gali būti labai naudingi „po-lukašenkinėje“ eroje. Net ir dabartiniai kontaktai su Baltarusijos oficialiąja valdžia ir žinios apie Baltarusiją gali būti svarbios Vokietijai (ypač energetikos, transporto sektoriuose).

4.1.3. Baltijos jūros regiono kontekstas

Baltijos jūros regiono erdvėje didžiausias Vokietijos dėmesys tenka Kaliningrado sričiai. Ši sritis vokiečius gali dominti ne tik kaip geopolitinių Rusijos interesų tenkinimas, bet ir dėl praktinių, ekonominių, transporto interesų. Skatinant Vokietijos išitraukimą į Kaliningrado srities problematiką, bendradarbiavimo su Lietuva stiprinimas galėtų tapti vienu iš Vokietijos užsienio politikos prioritetų. Vokietija gali būti suinteresuota per Lietuvą paskatinti Kaliningrado srities europeizacijos procesą. Vokietija kažin ar gali veikti Kaliningrado srityje tiesiogiai (pirmiausia dėl istorinių priežasčių), todėl Lietuva galėtų būti transformuota į savotišką tarpininkę.

Reikėtų pabrėžti ir tai, jog Kaliningrado srities klausimai sprendžiami ir Baltijos jūros valstybių taryboje (BJVT): Kaliningrado srities problemos ir yra kaip tik vienas svarbiausių ir nuolatinių klausimų šios organizacijos veikloje¹⁷. Tačiau Kaliningrado srities klausimų svarstymas BJVT kelia ir tam tikrą grėsmių Lietuvai. Iš esmės BJVT struktūra yra palanki Vokietijos ir Rusijos santykiams ir pozicijoms derinti bei bendroms pozicijoms įtvirtinti „regioniniu mastu“, kartais bandant daryti įtaką net ES sprendimams. Tai ypač buvo ryšku 2000–2002 m., kai BJVT pirmininkavo Vokietija, o po jos pirmininkavimą perėmė Rusija. Rusija, pirmininkaudama BJVT, stengėsi suaktyvinti Kaliningrado srities problemų aptarimą. Tikėtina, kad Rusija, „regionalizuodama“ Kaliningrado problemų svarstymą, taip siekia supriešinti ES ir BJVT pozicijas ir įgyti papildomų politinių svertų sprendžiant srities ateitį. Be to, įdomu tai, kad, Rusijai pradėjus BJVT rėmuose kelti karinio saugumo klausimus, juos palaikė ir vokiečiai.

Taigi BJVT potencialiai gali kelti tam tikrą grėsmę Lietuvos interesams, jei Vokietija pritarė Rusijos siekiams pasinaudoti šia organizacija kaip dar viena tarptautine struktūra, kurioje būtų diskutuojama apie Kaliningrado srities problemas, rusakalbių gyventojų padėtį Baltijos valstybėse, karinio ir nekarinio

¹⁷ Heimsoeth H. J., „Der Ostseeraum im Wandel. EU-Erweiterung, Nordliche Dimension und Zusammenarbeit mit Russland – Die Prioritäten der Deutschen Präsidentschaft im Ostseer“, *Lithuanian Foreign Policy Review* 2(8), 2001, p. 37.

saugumo Baltijos jūros regione užtikrinimą ir panašiai. Todėl mažesnėms valstybėms (kartu ir Lietuvai) būtų daromas netiesioginis spaudimas, būtų siekiama priimti sprendimus, kurie naudingiausi pačiai Rusijai ar gerintų tik Rusijos ir Vokietijos santykius. Karinio saugumo klausimų įtraukimas į BJVT darbotvarkę (ypač jei tai remtų Vokietiją) gresia NATO vidinio integralumo silpnėjimu, JAV įtakos Šiaurės Europoje sumažinimu bei aktyvesniu Rusijos dalyvavimu sprendžiant regiono klausimus.

Todėl Lietuvos dalyvavimo BJVT veikloje interesas – grynai ekonominis. Politinių ir ypač karinių klausimų įtraukimas į BJVT darbotvarkę Lietuvai yra ne toks reikšmingas.

4.2. Vokietijos geoekonominiai interesai Lietuvoje

Vienas svarbiausių Vokietijos užsienio politikos uždavinių – Vokietijos eksporto plėtra. Šiuo atžvilgiu Lietuva, kaip atskira valstybė, Vokietijai nėra itin svarbi dėl mažos rinkos ir kol kas nedidelės gyventojų perkamosios galios. Tai, kad kol kas Vokietijos įmonės nevykdo agresyvios eksporto į Lietuvą strategijos, liudija ir beveik nesikeičianti Vokietijos eksporto dalis tarp visų į Lietuvą įvežamų prekių (eksportas net šiek tiek mažėja nuo 2001 m.)¹⁸. Reikėtų pastebėti ir tai, jog pagrindinis Vokietijos ekonominės politikos vektorius (investiciniai srautai) Vidurio Rytų Europoje yra nukreiptas ne į Rytų Pabaltijo subregioną, o Pietryčių Europos kryptimi (t. y. į Pietų Lenkiją, Čekiją, Slovakiją, Vengriją)¹⁹.

Didesnę ekonominę svarbą Lietuva Vokietijai gali įgyti tik kaip tranzitinė valstybė ar tarpinė gamybos grandis. Ypač tai gali būti svarbu, jei Vokietija ims laikytis savo įtakos į Rytus didinimo strategijos ir sieks išsitvirtinti Rusijos rinkoje. Šiuo atveju Vokietiją itin turėtų dominti Klaipėdos uostas.

Klaipėdos uosto ir jį aptarnaujančių objektų infrastruktūrinė ir logistinė plėtra galėtų būti suinteresuotos Vokietijos įmonės, bandančios plėsti savo eksportą į Rusiją ar Kiniją.

Be to, Lietuvai įstojus į ES, dalis Vokietijos įmonių gali planuoti perkelti savo gamybinių įmonių veiklą į Lietuvą, nes čia vis dar gerokai pigesnė darbo jėga, palankesnė mokesčių sistema, o tai galėtų būti svarbūs pranašumai, didinant eksportą į Rytus.

4.3. Vokietijos užsienio politikos keliamos grėsmės Lietuvai

Užsienio valstybės politinis ir ekonominis spaudimas Lietuvos Vyriausybei vykdyti tam tikrus reikalavimus gali kelti didelę grėsmę nacionaliniams interesams ir politiniam savarankiškumui. Santykinės ir struktūrinės galios dis-

¹⁸ Lietuvos statistikos departamentas, Statistika, Užsienio prekyba, <http://www.std.lt/web/main.php?parent=524&module=524&action=page&id=395&print=y>.

¹⁹ Daniliauskas J., Janeliūnas T., Kasčiūnas L., Motieka E., *Šiaurės šalių geostrateginė svarba Lietuvai*, Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 89.

balansas tarp Lietuvos ir kai kurių jos kaimynių (ypač Rusijos) lemia, kad grėsmės Lietuvos politiniam savarankiškumui yra rimtos, o jų tikimybė – didesnė nei tiesioginės karinės agresijos atveju. Šiuo atveju Vokietijos poveikis Lietuvai gali būti dviprasmiškas. Vokietija gali gana nesunkiai naudotis politinio spaudimo priemonėmis. Vokietijai tai negrėstų dideliais kaštais, o kartais gal net nebūtų į tai atkreiptas didelis dėmesys tarptautinėje aplinkoje. Ypač grėsmė Lietuvai padidėtų, jei Vokietija prisijungtų prie kurios nors kitos valstybės daromo spaudimo. Galima teigti, kad pavojingiausias išorinio politinio spaudimo derinys būtų bendros Vokietijos ir Rusijos pastangos.

Kita vertus, Vokietija gali padėti Lietuvai stiprinti struktūrinę galią ES rėmuose ir taip mažinti galimą pažeidumą išoriniam spaudimui. Todėl Vokietijos poveikis Lietuvos politiniam savarankiškumui priklausytų nuo specifinių Vokietijos interesų.

Kita vertus, Vokietija gali daryti didelę įtaką ir Lietuvos energetiniam saugumui²⁰. Vokietijos įtaka energetinių grėsmių intensyvumui ir dinamikai gali būti reikšminga, nes Vokietija yra viena iš svarbiausių Rusijos energetinių šaltinių vartotojų ir viena įtakingiausių ES ir Rusijos energetinio dialogo narių. Šios aplinkybės gali lemti, kad Rusija, atsižvelgdama į Vokietijos poreikius, gali keisti poziciją ir dėl Lietuvos vietos bendroje energetikos politikoje. Be to, Vokietijos koncernas „E.ON Ruhrgas“ yra vienas iš „Gazprom“ akcininkų, jis turi interesų dalyvauti įvairiuose dujų gavybos ir infrastruktūros projektuose. Vienas svarbiausių „Gazprom“ partnerių ES yra kita Vokietijos įmonė – „Wintershall AG“ (koncerno BASF AG dukterinė įmonė).

Visų pirma Lietuvai gali būti labai svarbi Vokietijos pozicija dėl projektų, kuriais užtikrinamas Rusijos dujų ar naftos tiekimas ES, prioritetų. Šiame kontekste Vokietijos ketinimai plėtoti „Šiaurės Europos“ dujotiekio sistemą nėra palankūs Lietuvai, nes Lietuva iš esmės nedalyvautų Rusijos ir ES dujų tiekimo projektuose ir liktų tik kaip galutinė Rusijos dujų vartotoja, galbūt net prarasdama dujų tranzito į Kaliningrado sritį monopoliją (jeigu bus nuvesta atšaka į Kaliningradą nuo „Šiaurės Europos“ dujotiekio). Tai didintų Lietuvos priklausomybę nuo Rusijos energetinių šaltinių.

Taigi Vokietijos parama Rusijai vykdant energetinius projektus, aplenkiant Lietuvą, didina grėsmę, kad Lietuva liks tik galutinė Rusijos energetinių resursų vartotoja, jai nepavyks integruotis į ES energetinę sistemą ir ji neturės alternatyvų Rusijos energetiniams resursams.

Vokietija dažnai yra vertinama kaip veiksnys, galintis padėti mažinti grėsmę, kylančią iš kitų šalių (visų pirma – Rusijos). Kitaip tariant, Vokietijos investicijos į energetinius Lietuvos objektus traktuojamos kaip atsvara Rusijos kapitalui. Vis dėlto Vokietijos kapitalo alternatyva Rusijai turėtų būti vertinama labai atsargiai, ypač esant požymiams, kad Vokietijos įmonės investuoja Lietuvoje tik tam, kad patenkintų Rusijos interesus ar atitiktų formalius euroatlantinės kapitalo kilmės kriterijus²¹. Tai dažniausiai gali būti daroma formuojant bendras su Rusija įmones, konsorciumus ir panašiai.

²⁰ Landsbergis V., „Putino – Schroederio paktas – galimas Europos politinio žemėlapių perbraižymas“, ELTA, 2005 09 07.

²¹ Bagdonienė S., „Dujos prieš ES vienybę“, OMNI naujienos, 2005 09 16.

5. Lietuvos politika Vokietijos atžvilgiu: geopolitinės ir geoekonominės projekcijos

5.1. Lietuvos santykiai su Vokietija ES kontekste

Vokietijos geopolitinių ir geoekonominių projekcijų Lietuvoje analizė rodo, kad Lietuvos ir Vokietijos santykiams būdinga asimetrija: politinė ir ekonominė Vokietijos svarba Lietuvai buvo ir išlieka daug didesnė negu Lietuvos svarba Vokietijai. Taigi aktyvinti tarpusavio santykius (ypač politinius) pirmiausia turi būti suinteresuota Lietuva. Be to, ir naudos iš šių santykių intensyvėjimo proporcingai daugiau turėtų gauti kaip tik Lietuva²².

Vokietijos svarba Lietuvai buvo ypač didelė stojimo į NATO bei ES laikotarpiu. Narystės NATO klausimu Vokietijos pozicija Lietuvai nebuvo ypač svarbi: iš esmės Lietuvos narystės Aljanse perspektyvos priklausė nuo JAV. Tačiau narystės ES aspektu Vokietijos pozicija buvo lemiamą. Nors Vokietija ir deklaravo, kad yra „Baltijos šalių advokatė“, tačiau ši jos pozicija faktiškai buvo tik deklaratyvi.

Lietuvai tapus ES nare, Vokietijos svarba iš esmės nepakito. Tiksliau, pakito tik svarbos pobūdis: anksčiau Lietuvai buvo svarbi Vokietijos pozicija dėl ES plėtros, dabar – jos pozicija dėl konkrečių ES viešosios politikos sričių raidos bei įtaka konkrečioms sprendimams. Vokietija, kaip didžioji ES valstybė narė, dažnai turi lemiamą įtaką atskiroms ES viešosios politikos sritims, o tai neišvengiamai turi pasekmių ir Lietuvai. Ypač tai svarbu svarstant ES ekonominius reikalus, nes Vokietija yra didžiausia mokėtoja į ES biudžetą. ES integracijos reikaluose Vokietija kartu su Prancūzija ir Beneliukso valstybėmis siekia glaudesnio bendradarbiavimo tarp „branduolio“ valstybių, o ne labiau remti naująsias ES nares įvairiomis ES programomis.

Vertinant Lietuvos ir Vokietijos pozicijas ES viduje, svarbu pažymėti, jog šios valstybės yra skirtingose grupėse. Lietuvos ir Vokietijos požiūris į daugelį svarbių politinių bei institucinių klausimų smarkiai skiriasi. Vokietija yra bene aktyviausia federalizmo bei glaudesnės integracijos šalininkė. Lietuva rezervuotai žiūri į bet kokius bandymus stiprinti federalizmo elementus ES viduje ir griežtai pasisako prieš „skirtingų greičių“ ES (nes tai neišvengiamai reikštų Lietuvos „nustūmimą“ į periferiją). Skiriasi ir Vokietijos bei Lietuvos požiūriai į santykius su JAV. Lietuva tarptautinės politikos klausimais yra proamerikietiška, o Vokietija JAV vykdomą tarptautinę politiką kritikuoja labiausiai iš visų ES valstybių narių.

Taigi galima teigti, kad ES viduje Vokietijos ir Lietuvos pozicijos bei interesai daugiau skiriasi nei sutampa, taip pat įtaka ES sprendimams yra labai skirtinga. Vokietijos pozicija ES viduje bendraisiais klausimais dažnai kertasi su Lietuvos interesais, o Vokietijos įtaką Lietuva gali atsverti tik būdama koalicijoje su panašius arba identiškus interesus turinčiomis valstybėmis narėmis.

²² Geralavičius V., „What is Germany for Lithuania?“, *Lithuanian Foreign Policy Review* 2(8), 2001, p. 110.

Nagrinėjant Lietuvos ir Vokietijos pozicijas tolesnės ES plėtros klausimais, reikia pabrėžti, jog Vokietija (kitaip negu Lietuva) yra labiau linkusi ES plėsti į Pietryčius nei į Rytus (pvz., priimti Ukrainą). Taigi Lietuva būtų suinteresuota Vokietijos pozicijų pasikeitimu, skiriant daugiau dėmesio ES plėtrai į Rytus (arba bent jau santykiams su naujosiomis Rytų kaimynėmis aktyvizuoti) ir ES regionų ekonominiams skirtumams mažinti. Todėl Lietuvai būtų paranku didinti Vokietijos išitraukimą į Europos kaimynystės politikos iniciatyvas, siekti kaimynystės politiką Ukrainos, Moldovos (o ateityje ir Baltarusijos) atžvilgiu pakeisti partnerystės santykiais ir sustiprinti bent jau Ukrainos narystės ES perspektyvą. ES plėtra į Rytų Europą galėtų sąlygoti egzistuojančio galios balanso ES viduje transformaciją. Ši transformacija būtų grindžiama ES galios (svorio) centro gravitacija į proamerikietiškus Vidurio Rytų ir Pietryčių Europos regionus.

Todėl Lietuva turi stengtis atkreipti Vokietijos dėmesį į naujas ES kaimynes Rytuose. Būtent kartu su Vokietija ir Lenkija Lietuva gali pretenduoti aktyviai veikti regione. Veikdama Rytuose Lietuva pirmiausia yra suinteresuota aktyvizuoti visos ES politiką Ukrainos atžvilgiu. Iš visų ES valstybių narių Lietuva bene aktyviausiai pasisako už narystės ES perspektyvos suteikimą Ukrainai. Nors ES ir vengia tai daryti, tačiau Lietuva kartu su Lenkija galėtų veikti visos ES poziciją būtent per Vokietiją, kaip turinčią kur kas daugiau įtakos ES politikos formavimui.

Vienas svarbiausių Lietuvai klausimų ES lygiu – Rusijos tranzito į Kaliningradą tvarkos pakeitimai. Lietuvai būtų labai svarbi Vokietijos parama dvišaliuose santykiuose ir ES struktūrose nepritariant Rusijos reikalavimams lengvinti (ar iš esmės nekontroliuoti) tranzito iš Rusijos į Kaliningrado sritį ir atgal per Lietuvos teritoriją. Be to, Kaliningrado srities svarba Lietuvai neapsiriboja vien tik tranzito problematika. Lietuva yra suinteresuota mažinti socioekonominių srities atsilikimą nuo kaimyninių valstybių bei srities europeizacija. Aktyvesnis Vokietijos įtraukimas į šiuos procesus padėtų sėkmingai vykdyti tokią politiką, užtikrintų glaudesnius Lietuvos ir Vokietijos santykius bei suaktyvintų dvišalį bendradarbiavimą²³.

5.2. Lietuvos interesai Vokietijos – Rusijos santykių kontekste

Lietuvos geopolitinė padėtis tarp Rusijos ir Vokietijos lemia nuolatinę grėsmę tapti mainų objektu. Kad tai ne tik hipotetinė grėsmė, patvirtina įvairiais istorijos laikotarpiais praktiškai įgyvendinti susitarimai tarp Rusijos ir Vokietijos bei dabartinės Vokietijos vyriausybės glaudus ir intensyvus bendradarbiavimas su Rusija (ypač į valdžią Rusijoje atėjus V. Putinui). Rusijos ir Vokietijos geopolitinio aktyvumo sutapimas neišvengiamai verstų nustatyti „skiriamąsias ribas“: pasidalyti įtaka paribio regionuose ir nepalikti neaiškių dėmių geopolitiniame žemėlapyje.

²³ Heimsoeth H. J., „Der Ostseeraum im Wandel. EU-Erweiterung, Nordliche Dimension und Zusammenarbeit mit Russland – Die Prioritäten der Deutschen Präsidentschaft im Ostseer“, *Lithuanian Foreign Policy Review* 2(8), 2001, p. 37.

Dabartinė situacija sudaro gana palankias prielaidas tokiam kompromisiniam susitarimui, nes Vokietija ieško galimybių įtvirtinti savo galią Europoje, o Rusija neatsisako galimybių išlikti aktyvia Europos reikalų veikėja²⁴. Rusijos ir Vokietijos interesų suderinamumas nemaža dalimi priklauso ir nuo reformų Rusijoje eigos. Jei reformos nevyks ir toliau stiprės autoritarinės tendencijos bei valdžios centralizacija, Rusijos vyriausybei bus palankiau, kad Vidurio Europoje dominuotų Vokietija, o ne Lenkija.

Todėl esminis ir ilgalaikis Lietuvos interesas – Rusijos ir Vokietijos interesų suderinamumo mažėjimas. Lietuvai būtų naudingiau, jei Vokietija ir Rusija nebūtų artimos sąjungininkės. Rusijos ir Vokietijos interesų suderinamumas Lietuvai gali būti palankus tik iki tam tikros ribos, t. y. iki tol, kol Lietuva gali tapti šių valstybių mainų objektu.

Geopolitiškai Lietuva yra svarbesnė Rusijai nei Vokietijai, nes užtikrina sąsają su Kaliningrado sritimi, be to, atveria ne tik kelius į Baltijos jūrą, bet ir į Vakarų ir Vidurio Europą. Todėl Vokietijos ir Rusijos santykių gerėjimas greičiausiai reikštų, kad Vokietija vis mažiau pretenduoja į Lietuvą (ar į visas tris Baltijos valstybes) ir leidžia Rusijai laisvai didinti politinę ir ekonominę įtaką. Susidarius Vokietijos ir Rusijos aljansui, Lenkija (kartu ir Lietuva) atsidurtų šio aljanso apsuptyje. Jei Lenkija prarastų savo proamerikietišumą, įmanomas variantas, kad ji atitektų Vokietijos globai, o Lietuva – Rusijos.

Kita vertus, interesų nesuderinamumas arba net konfliktai (pavyzdžiui, dėl Kaliningrado srities statuso) tarp Vokietijos ir Rusijos sumažintų tikimybę, kad Vokietija be didesnio pasipriešinimo sutiktų su Rusijos įtakos Baltijos valstybėse didinimu.

5.3. Lietuvos politika Vokietijos atžvilgiu strateginės partnerystės su Lenkija kontekste

Lietuvai reikėtų vengti situacijos, kai pablogėję Vokietijos ir Lenkijos santykiai pradėtų neigiamai veikti Lietuvos ir Lenkijos santykius. Lietuvai būtų nenaudinga, jeigu suaktyvėjusi Vokietijos politika Lietuvos atžvilgiu būtų vykdoma remiantis Lenkijos atžvilgiu neigiamu motyvu. Kitaip tariant, jeigu Vokietija bandytų pasinaudoti Lietuva siekdama susilpninti Lenkijos vaidmenį regione. Lietuvos santykių su Vokietija plėtra neturi būti nukreipta prieš Lenkiją. Tinkamiausias būdas to išvengti – kuo labiau įtraukti į bendrą veiklą ir Lenkiją. Taip bus neutralizuojama Lenkijos izoliacijos galimybė. Lietuvos politika Vokietijos atžvilgiu turi remtis principu, kad šių santykių plėtra neturi kliudyti strateginei Lietuvos ir Lenkijos partnerystei.

²⁴ Belov V., „Russian Perceptions of Germany's Role in the EU and Europe“ žr. Joop M., Schneider H., Schmalz U., sudar., *Germany's European Policy: Perceptions in Key Partner Countries*, Berlin, 2002, p. 271.

5.4. Lietuvos ekonominiai interesai Vokietijos atžvilgiu

Ekonominis Lietuvos interesas iš esmės – skatinti Vokietijos įmonių investicijas Lietuvoje. Vakarų kapitalo investicijos yra vertinamos labiau nei Rytų šalių (ypač Rusijos), nes tai reiškia ne tik mažesnę ekonominę riziką, bet ir palyginti „saugesnį“ kapitalą, kurio investuotojai nesiėks daryti politinės įtakos Lietuvoje. Kita vertus, Vokietijos investicijos į Lietuvos ekonomiką (ypač strateginius sektorius) neturėtų būti vienareikšmiškai traktuojamos kaip vertybė ar siekiamybė. Atsargiai vertinti reikėtų tokias investicijas, kai sudaromi bendri Vokietijos ir Rusijos konsorciumai. Tokiu atveju Vokietijos koncernas, investuodamas Lietuvoje, „atsiveda“ ir Rusijos kompaniją (–as), kuri (–os) gali siekti daryti politinę bei ekonominę įtaką.

Vienas svarbiausių ekonominių Lietuvos interesų – įsitraukti į tarptautinius energetinius infrastruktūros projektus, jungiančius Vokietiją su Rusija. Tai garantuotų ne tik pajamas už tranzitą, bet ir didesnę geoenergetinę Lietuvos reikšmę regione. Todėl svarbiausias Lietuvos ekonominis interesas – užsitikrinti Vokietijos paramą energetiniams projektams, paverčiantiems Lietuvą ne galutine Rusijos energetinių šaltinių vartotoja, bet reikšminga tranzitine valstybe, glaudžiai susijusia su ES energetinėmis sistemomis. Todėl Lietuvai strategiškai svarbu Vokietijos ir Rusijos santykiuose pateikti save ne kaip galimą kliūtį, o kaip reikšmingą tarpininkę. Kuo labiau vokiečiai Lietuvą vertins kaip potencialią kliūtį palaikant santykius su Rusija (politine ar ekonomine prasme), tuo lengviau Vokietija bus linkusi „atiduoti“ Lietuvą Rusijos įtakos zonai. Kita vertus, kuo reikšmingesnis bus Lietuvos, kaip tarpininkės, vaidmuo, tuo labiau Lietuva galės daryti įtaką Vokietijos požiūriui į Rusiją. Siekdama šio tikslo, Lietuva turėtų sukonstruoti skaidraus politinio ir ekonominio tarpininkavimo mechanizmą – neleisti ekonominiams tarpininkams būti tiesiogiai ar netiesiogiai priklausomiems nuo Rusijos įtakos ar Rusijos kapitalo. Tarpininkai turi vadovautis ES vertybėmis, taisyklėmis ir remtis vakarietišku kapitalu. Vokietija šioje srityje pati turėtų būti suinteresuota turėti daugiau įtakos tarpininkavimo institucijoms ar įmonėms ir investuoti į Lietuvos infrastruktūros, logistikos projektus.

Taip pat Lietuva turėtų siekti didinti eksportą į Vokietiją. Dabartinis Lietuvos ir Vokietijos prekybinis balansas yra ne Lietuvos naudai: importo iš Vokietijos apimtis daugiau negu dvigubai viršija eksporto į Vokietiją apimtį. Stabilesnės Vakarų rinkos mažintų Lietuvos gamintojų ar paslaugų teikėjų riziką dėl galimų ekonominių krizių, didintų konkurencingumą ir bendrą prekių bei paslaugų kokybę.

6. Lietuvos ir Vokietijos santykių scenarijai

6.1. Dabartinių Lietuvos ir Vokietijos santykių apibendrinimas

Dabartinius Lietuvos ir Vokietijos santykius galima būtų įvertinti kaip gana pasyvius ir atsargius. Lietuva Vokietiją labiau vertina kaip galimą savo interesų slopintoją (ypač ES), o Vokietija kol kas nevertina Lietuvos kaip poten-

cialiai naudingos partnerės. Iš esmės tai lemia greičiausiai pačios Vokietijos neapsisprendimas, kokią savo vietą ji regi būsimoje Europoje ir tarptautinėje sistemoje. Visos svarbiausios Vokietijos politinės jėgos sutaria, kad Vokietija turi stiprinti savo įtaką pasaulyje (tai įrodo aktyvūs siekiai reformuoti JTO Saugumo Tarybą ir gauti joje nuolatinės narės vietą, aktyvesnis Vokietijos karių dalyvavimas užsienio operacijose), tačiau nėra aiškios Vokietijos geopolitinės strategijos kryptys ir uždaviniai.

Bene svarbiausias faktorius, lemiantis Vokietijos vietą Europoje, bus Vokietijos santykių su Rusija pobūdis. Iš esmės tai pasirinkimas tarp dviejų didžiųjų strategijų – *Osteuropa* ar *Mittleeuropa*²⁵. Pirmuoju atveju strateginė Vokietijos aktyvumo kryptis yra nukreipta į Rusiją (ir Vokietiją bei Rusiją skiriančias valstybes – Lenkiją, Lietuvą, Baltarusiją, Ukrainą). Antroji strategija liudytų Vokietijos bandymus sukurti savo įtakos zoną Vidurio ir Pietryčių Europoje (šiuo atveju Vokietijos interesai būtų nukreipti pirmiausia į Čekiją, Slovakiją, Vengriją, Kroatiją).

Pastarasis dešimtmetis rodo, kad didesnis Vokietijos aktyvumas pastebimas būtent Vidurio Europos ir Balkanų regione (investicijų, turizmo srautai, taikos palaikymo misijos Balkanuose). Tai patvirtintų versiją, kad Vokietijoje vyrauja jėgos, palaikančios *Mittleeuropa* strateginę kryptį.

Tokia situacija, nekintant esminiams veiksniams, suteikia mažai galimybių kaip nors pastebimai keisti Lietuvos ir Vokietijos santykius. Geriausia atveju jie išliktų inertiški: būtų palaikomi rutininiai santykiai dvišaliame formate, o daugiašaliai kontaktai (ES, BJVT) santykius su Vokietija leistų vertinti kaip kiek daugiau nei vidutinio intensyvumo, palyginus su bet kuria kita ES valstybe. Tačiau interesų skirtumai gali vis labiau aštrinti nesutarimus, vis labiau stiprėtų nuostata, kad Vokietija ir Lietuva priklauso skirtingoms valstybių grupėms ir yra priešingose „barikadų pusėse“. Todėl būtina ieškoti galimybių stiprinti tarpusavio santykius ir siekti dabartinę situaciją pakeisti.

Esamą padėtį iš esmės gali pakeisti Lietuvos ir (arba) Vokietijos tikslingos intencijos aktyvizuoti santykius. Šios pastangos gali sukurti prielaidas kelti skirtingų Lietuvos ir Vokietijos santykių scenarijų vidutiniu laikotarpiu.

6.2. Strateginė partnerystė *de facto* (Lietuva – geopolitinė sąsaja)

Strateginė Lietuvos ir Vokietijos partnerystė *de facto* gali susiformuoti atsirandant prioritetiniams Vokietijos interesams plėtoti santykius su Rusija (ar plačiau – su NVS valstybėmis), naudojantis geopolitiniais Lietuvos privalumais. Pagal šį scenarijų Lietuvos reikšmė Vokietijai išaugtų, nes Lietuva taptų viena iš svarbiausių valstybių, atliekančių geopolitinės sąsajos tarp Vokietijos ir Rusijos funkciją. Kitaip tariant, strateginės partnerystės *de facto* scenarijus reikštų, kad Lietuva ir Vokietija aktyviai gilina tarpusavio santykius ir tam tikrame lygmenyje derina nacionalinius užsienio politikos sprendimus.

²⁵ Laurinavičius Č., Motieka E., Statkus N., *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai. XX amžius*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2005, p. 255–258.

Geopolitinės sąsajos vaidmuo reikštų, kad Lietuva vykdo aktyvią tarpininkavimo politiką įvairiais lygiais ir įvairiuose sektoriuose. Lietuvos ir Vokietijos partnerystė skirtingais lygmenimis reikštų, kad Lietuva yra įtraukiama (ar skatinamas, toleruojamas Lietuvos išitraukimas) į bendradarbiavimą su Rusija regioniniu lygiu (tarp ES ir Rusijos ar NVS), tarpvalstybiniu lygiu (tarp Vokietijos ir Rusijos) ir federaciniu lygiu (pvz., tarp Vokietijos žemių ir Kaliningrado srities)²⁶. Partnerystė skirtinguose sektoriuose reikštų aktyvų Lietuvos vaidmenį, palaikant politinius, ekonominius, saugumo stiprinimo ar kultūrinius santykius. Kitaip tariant, pagal šį scenarijų Lietuva, pasinaudodama savo geopolitiniais pranašumais (visų pirma sėkmingai vykdydama ES Rytų politikos ekspertės funkcijas), taptų viena svarbiausių valstybių, atliekančių geopolitinės (ir iš dalies geoekonominės) sąsajos tarp Vokietijos ir NVS valstybių vaidmenį. Sąsajos vaidmuo skatintų Lietuvos santykinės galios didėjimą, kuri reikštųsi dinamiška ekonomika, tarptautiniu finansiniu–ekonominiu tarpininkavimu ir kt.

Šiam scenarijui būtinos tam tikros sąlygos:

- Vokietija turi suprasti, kad Lietuva gali sukurti reikšmingą „pridėtinę vertę“ plėtojant santykius su Rytais, t. y. gali atlikti tam tikras funkcijas, kurių nebūtų tiesioginiuose Vokietijos ir Rusijos santykiuose; šie pasiūlymai galėtų būti pateikti tiek iš Lietuvos, tiek iš Vokietijos lobistų (o gal net ir iš Rusijos pusės) kaip konkretūs projektai;
- Rusija turi būti įtikinta (neprieštarauti), kad Lietuvos įtraukimas į tarpvalstybinį dialogą yra naudingas ar bent jau netrukdo jos nacionaliniams interesams; tai efektyviau galėtų padaryti Vokietija;
- Lietuva turi pademonstruoti savo išskirtinumą tarp kitų potencialių valstybių – galimų geopolitinės sąsajos atstovų (pvz., Lenkijos, Latvijos).

Šis scenarijus naudingas Lietuvai, nes padaugėtų užsienio politikos pasirinkimo alternatyvų, būtų suvokti Vokietijos geopolitiniai ketinimai ir užsienio politikos sprendimai ir juos galbūt net pavyktų derinti.

Vokietijai tikra strateginė partnerystė su Lietuva gali suteikti naujų būdų netiesiogiai spręsti kai kurias problemas, kurių ji negali imtis pati, pavyzdžiui, Kaliningrado srities europeizacijos.

Vis dėlto šiame scenarijuje glūdi viena esminė grėsmė – geopolitinė sąsaja tarp dviejų didžiųjų valstybių tariamai gali transformuotis į mainų objektą²⁷. Šią grėsmę gali atsverti tik vadinamoji Lietuvos nauda Vokietijai: kol Lietuva Vokietijai bus reikalingesnė kaip partnerė nei galimybės iš Rusijos gauti nuolaidų kitose srityse, tol ši grėsmė nekils. Vienas ryškiausių tokios „pridėtinės vertės“ sukūrimo galimybių – Lietuvos vaidmuo Kaliningrado integracijoje į ES. Kartu tai turi būti „amžinos perspektyvos“ funkcija, nes pasiekus tikslą (per ilgesnį laikotarpį Kaliningrado sričiai gravituojant ES ar Vokietijos link) Lietu-

²⁶ Heimsoeth H. J., „Der Ostseeraum im Wandel. EU-Erweiterung, Nordliche Dimension und Zusammenarbeit mit Russland – Die Prioritäten der Deutschen Präsidentschaft im Ostseer“, *Lithuanian Foreign Policy Review* 2(8), 2001, p. 31–40.

²⁷ Berg D., „Lithuania, Germany and the European Union“, *Lithuanian Foreign Policy Review* (4), 1999, p. 4.

va savo reikšmę prarastų.

Šis scenarijus leistų sustiprinti Lietuvai savo santykinę ir struktūrinę galią regioniniu mastu, aktyviai dalyvauti keliant iniciatyvas ar stabdant tuos procesus, kurie nėra palankūs Lietuvai – taip būtų stiprinamas politinis ir ekonominis saugumas. Kartu tai galėtų teigiama linkme pastūmėti Lietuvos ir Vokietijos bendradarbiavimą ES lygiu, dažniau palaikant viena kitos pozicijas ES struktūrose. Lietuvos ir Vokietijos strateginė partnerystė *de facto* rodytų, kad Vokietija yra pasiryžusi prisiimti didesnę atsakomybę už Lietuvos interesų apsaugą.

Kita vertus, šio scenarijaus tikimybė maža, nes kol kas nėra požymių, kad Vokietija vertintų Lietuvą kaip teikiančią akivaizdžią „pridėtinę vertę“ santykiuose su Rusija, – Vokietija labiau vertina tiesioginius Berlyno ir Maskvos ryšius.

6.3. Formali (institucinė) strateginė partnerystė

Šis scenarijus reikštų, kad strateginė partnerystė tarp Lietuvos ir Vokietijos yra tik deklaratyvi ir realiai vykdoma tik iš Lietuvos pusės. Vokietija formaliai pripažintų Lietuvos pastangas ir reikšmę formuojant santykius su Rusija ar jo regionais (Kaliningradu), tačiau realus Lietuvos įtraukimas į bendradarbiavimą tarp valstybių būtų tik atsitiktinis, nenuoseklus.

Iš esmės tokia situacija liudytų, kad Vokietija nevertina Lietuvos kaip naudingos partnerės ir dažniau linkusi palaikyti tiesioginius santykius su Rusija. Tačiau formali (institucinė) strateginė partnerystė gali būti naudinga Lietuvai institucionalizuojant santykius su Vokietija. Būtų sukurti oficialūs bendradarbiavimo mechanizmai (institucijos, susitarimai, deklaracijos ir pan.), leidžiantys Lietuvai bent jau formaliai dalyvauti tuose procesuose, kurie yra svarbūs Lietuvos nacionaliniams interesams.

Iš dalies tokie Lietuvos ir Vokietijos santykiai ir buvo pastarąjį dešimtmetį: Vokietija skelbėsi Lietuvos advokate, tačiau išskirtinio susidomėjimo Lietuva nerodė ir bendradarbiavo tik formaliai.

Šis scenarijus faktiškai atitinka Lietuvos interesus. Net ir nekeičiant Vokietijos interesų iš esmės (o tai būtina tikros strateginės partnerystės atveju), formalią partnerystę galima plėtoti ir intensyvinti. Šio scenarijaus privalumas yra tas, kad svarbiausia jo įgyvendinimo sąlyga yra Lietuvos užsienio politikos aktyvumas: t. y., nebūtina tikėtis pokyčių Vokietijos ar Rusijos užsienio politikoje. Be to, šio scenarijaus atveju Lietuva kur kas mažiau rizikuoja tapti Vokietijos ir Rusijos mainų objektu, nes Lietuva iš esmės neprivalėtų „atsiverti“ Vokietijos politinei ir ekonominei įtakai.

Šio scenarijaus tikimybė vidutinė, nes jo prielaidos – dabartiniai Lietuvos ir Vokietijos santykiai, kurių intensyvumui padidinti užtenka vienos iš partnerių pastangų.

6.4. Lietuva – ekonominis ir politinis Vokietijos placdarmas

Svarbiausias šio scenarijaus elementas – tikslingos Vokietijos pastangos agresyviai didinti savo įtaką Rytuose. Šiems tikslams pasiekti Vokietija gali išnaudoti strateginę Lietuvos padėtį ir bandyti Lietuvoje užsitikrinti Vokietijos įtakos plėtrai būtinas politines ir ekonomines sąlygas. Lietuva būtų Vokietijos placdarmas, kuriamas stiprinant strateginį Vokietijos skverbimąsi į Rusiją.

Pirmiausia tai reikštų politinės Vokietijos įtakos didinimą, priimant Lietuvos sprendimus. Būtų bandoma daryti įtaką Lietuvos užsienio ir vidaus politikos sprendimams, kurie kuo labiau atitiktų Vokietijos strateginius ir taktinius uždavinius skverbiantis į NVS erdvę.

Įtaką vidaus politikos situacijai ir sprendimams priėmti gali būti mėginama sustiprinti intensyvinant ekonominį Vokietijos išitraukimą į Lietuvos gyvenimą. Ekonominių interesų ir subjektų išitvirtinimas Lietuvoje gali būti patrauklus uždavinys, siekiant pasirengti didesniai šuoliui į Rusiją, Baltarusiją ar Ukrainą.

Šis scenarijus reikštų, kad Vokietija Rusijos atžvilgiu vykdo bent jau tam tikrais aspektais konkurencinę politiką. Agresyvus Vokietijos skverbimasis į Rytus neišvengiamai turėtų sulaukti Rusijos pasipriešinimo. Lietuvos, kaip Vokietijos placdarms, funkcijos gali būti skirtingos:

- užtikrinti palankią geostrateginę poziciją tolimesnei įtakos plėtrai į Rytus;
- vykdyti aktyvią, Vokietijai palankią politiką Baltarusijos, Ukrainos atžvilgiu;
- išlaikyti tam tikrą įtaką regione, priešinant galimai Rusijos įtakos ekspansijai.

Vis dėlto visais šiais atvejais būtų kvestionuojamas Lietuvos autonomiškumas ir subjektiškumas, t. y. į Lietuvą būtų žvelgiama ne kaip į partnerę, o tik kaip į Vokietijos interesams tarnaujantį instrumentą.

Šio scenarijaus įgyvendinimas žymėtų gana radikalų Vokietijos užsienio politikos pasikeitimą. Artimiausiu metu nėra labai tikėtinas: tai pareikalautų didelių Vokietijos politinių ir ekonominių resursų. Neatrodė, kad šiuo metu Vokietijoje esama politinės valios vykdyti agresyvią geopolitinę įtakos plėtrą į Rytus.

Tačiau įmanomas tam tikras „minimalus“ scenarijus, siekiant įgyvendinti ne globalius Vokietijos politikos, nukreiptos į Rytus, uždavinius, o lokalius. Lietuva gali būti imta vertinti kaip parankus placdarmas itvirtinant Vokietijos įtaką tik Kaliningrado srityje. Šiuo atveju politinė ir ekonominė įtaka Lietuvai būtų vykdoma gana siaura kryptimi – siekiant pakreipti procesus ta linkme, kuri naudinga Vokietijai sprendžiant Kaliningrado srities įsisavinimo problemą (pvz., būtų bandoma skatinti Lietuvos politines iniciatyvas dėl Kaliningrado, steigti bendras Lietuvos ir Vokietijos įmones, galinčias dirbti Kaliningrade ir panašiai). Toks būdas – per Lietuvą išitvirtinti Kaliningrado srityje – gali būti optimalus pasirinkimas, siekiant išvengti kitų tarptautinių veikėjų priekaištų dėl Vokietijos revizionizmo apraiškų.

Šis scenarijus nėra palankus Lietuvai dėl sąlyginio pasyvumo ir savo subjektiškumo praradimo: jis reikštų, kad Lietuva tampa tik Vokietijos interesų

įgyvendinimo įrankiu. Tačiau aktyvus Vokietijos vaidmuo Lietuvoje galėtų būti mažesnė blogybė nei agresyvus Rusijos dominavimas.

Šio scenarijaus tikimybė vidutinė ar net maža, nes kol kas nėra aiški Vokietijos strateginė orientacija, nėra ir požymių, kad būtų siekiama varžytis su Rusija Vokietijai svarbiuose regionuose.

6.5. Lietuva – Vokietijos ir Rusijos mainų objektas

Šis scenarijus reikštų, kad Lietuvos subjektiškumo ir autonomiškumo yra visiškai nepaisoma. Kartu tai liudytų Vokietijos ketinimus palaikyti tik tiesioginius santykius su Rusija ir tik su ja derinti savo interesus (bent jau Vidurio ir Rytų Europoje).

Kad toks scenarijus taptų realus, turi susiformuoti keletas sąlygų:

- aktyvūs Rusijos ir Vokietijos įtakos didinimo Vidurio ir Rytų Europoje projektai ir strategijos;
- Rusijos ir Vokietijos interesų susipynimas regione;
- šilti Rusijos ir Vokietijos santykiai, linkstama į derybas ir susitarimus, o ne į konfrontaciją ar konkuravimą.

Galima sakyti, kad šiuo metu egzistuoja „dvi su puse“ iš minėtų trijų sąlygų: kol kas išlieka abejonės dėl Vokietijos pastangų kurti aktyvius projektus, siekiant didinti savo įtaką Vidurio ir Rytų Europoje. Tačiau Rusijos interesai ir ketinimai regione beveik nekelia abejonų²⁸. Be to, gali būti, kad kai kurios iš šių aplinkybių gali „susikeisti“: Vokietija „ant derybų stalo“ gali pateikti Rusijai pasiūlymus dėl kitų, Vokietijai svarbesnių, regionų mainų. Vienas iš realiausių variantų galėtų būti įtaka Balkanų valstybėms, kuriose pastaruoju metu daugiau interesų turi Vokietija, tačiau ir Rusija neatsisako galimybių ten stiprinti savo pozicijas (ypač tranzito, energetiniame sektoriuje). Lietuva, kaip mainų objektas, gali būti įtraukta į Vokietijos ir Rusijos susitarimus. Ji gali būti įtraukta ir ne kaip pagrindinis, bet kaip papildomas objektas. Todėl šio scenarijaus tikimybė ir grėsmė yra pakankamai didelė.

Šis scenarijus gali būti modifikuojamas: pasidalijimas įtakos sferomis tarp Rusijos ir Vokietijos vyktų ne geografiniu principu, bet atskirais sektoriais (pvz., Vokietija darytų įtaką Lietuvos politiniams, galbūt kariniams sprendimams, o Rusija – ekonominiame sektoriuje).

Bet kuriuo atveju – dalinio ar visapusiško – mainų objekto vaidmuo Lietuvai būtų pats nepalankiausias scenarijus, nes tai grėstų patekimu į Rusijos įtakos sferą ir tapimu Rusijos placdarmu. Šis scenarijus reikštų, kad Vokietija nėra suinteresuota vaidmens aktyvinimu Lietuvoje, o Lietuva neturi galimybių aktyviai plėtoti santykių su Vokietija. Dabartinėmis sąlygomis Rusija turi daugiau interesų ir tikslų įtraukti Lietuvą į savo įtakos zoną nei Vokietija.

Šio scenarijaus tikimybė būtų didelė ar bent jau vidutinė. Tokį vertinimą suponuoja istorinė patirtis ir Rusijos agresyvumo regione didėjimas.

²⁸ Laurinavičius Č., Motieka E., Statkus N., *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai. XX amžius*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2005, p. 329–330.

7. Optimalus Lietuvos santykių su Vokietija modelis

Lietuvos interesus labiausiai gali atitikti strateginės partnerystės *de facto* arba formalios (institucinės) partnerystės santykiai su Vokietija. Abiem šias atvejais Lietuvos vaidmuo tarpusavio santykiuose būtų aktyvus. Vokietijos atsakas į šias Lietuvos aspiracijas ir lems santykius tarp abiejų valstybių – jie gali būti strateginiai arba strateginiai tik formaliai.

Reikia pripažinti, kad, formuojantis tarpusavio santykiams, Lietuvos įtaka negali būti lemiama – didžiąja dalimi šiuos santykius gali nulemti globalios sistemos pokyčiai ir/ar pačios Vokietijos užsienio politikos strategijos pasirinkimas. Globaliu mastu vienas svarbiausių faktorių, darysiančių įtaką ateities Vokietijos ir Lietuvos santykiams, turėtų tapti Vokietijos euroatlantinė orientacija (ar šios orientacijos atsisakymas) bei jos vieta JAV geopolitinėje strategijoje vidutiniu ar ilguoju laikotarpiu. Jei Vokietija tols nuo euroatlantinės orientacijos, tikimybė, kad susiformuos tikra strateginė Lietuvos ir Vokietijos partnerystė, mažės.

Regioniniu mastu Vokietijai renkantis orientaciją į Vidurio ir Pietryčių Europą Lietuva turės nedaug galimybių užsitikrinti aktyvų Vokietijos vaidmenį ir suformuoti strateginę partnerystę *de facto*.

Be to, net ir didelis Lietuvos aktyvumas siekiant strateginių santykių su Vokietija gali būti užgožiamas tiesioginių Vokietijos ir Rusijos santykių.

Globaliuose ir regioniniuose pokyčiuose gali būti ir daugiau nepalankių aplinkybių, kurios trukdytų kurti strateginius Lietuvos ir Vokietijos santykius.

Vis dėlto galima pateikti ir keletą palankių aspektų, galinčių paskatinti ypatingus santykius tarp Lietuvos ir Vokietijos:

- Vokietijos ir Rusijos politinių santykių atšalimas, skatinantis Vokietiją aktyviai stabdyti Rusijos įtakos plitimą. Tai ne tik sustiprintų Lietuvos gynybines pozicijas, bet ir suteiktų Lietuvai realių svertų derinti savo ekonominio ir strateginio savarankiškumo nuo Rusijos interesus. Kartu sumažėtų Lietuvos priklausomybė nuo konjunktyrinių procesų globaliame geopolitiniame lygmenyje ir tikimybė tapti didžiųjų valstybių tarpusavio susitarimų objektu. Kita vertus, euroatlantinių saugumo struktūrų skverbimasis į Rytų Europos geopolitinę erdvę padidintų Lietuvos galimybes pritraukti ekonominę (Vokietija) ir karinę-politinę (JAV) paramą savo projektuojamai Rytų politikai.

- Vokietijos reikšmės stiprėjimas JAV geopolitinėje strategijoje „apsupant“ Rusiją ir silpninant jos galią. Tai sudarytų sąlygas Lietuvai išlaikyti tolygų viena kitą papildančių Vakarų saugumo struktūrų (NATO ir ES) koreliacijos mechanizmą ir taip išspręsti iki šiol egzistuojančią „dvigubo lojalumo“ dilemą tarp NATO (JAV) ir ES²⁹.

- Didėjantis Vokietijos ir Rusijos ekonominių santykių intensyvumas, reikalaujantis įtraukti daugiau valstybių tarpininkų. Geopolitinės ir geoekono-

²⁹ Buras P., Cichocki M. A., „German European Policy – a Polish Perspective“ žr. Joop M., Schneider H., Schmalz U., sudar., *Germany's European Policy: Perceptions in Key Partner Countries*, Berlin, 2002, p. 207.

minės sąsajos (tarpininko) vaidmuo skatintų Lietuvos santykinės galios didėjimą (dinamiška ekonomika, tranzitinių kelių mazgas, tarptautinis tarpininkavimas) ir didintų Lietuvos struktūrinę galią, kuri reikštųsi mažėjančia priklausomybe nuo didžiųjų valstybių galios balansavimo (įtakos sferų persiskirstymo).

Esant neapibrėžtai situacijai globaliu ar regioniniu mastu ir Vokietijai laikantis laviravimo pozicijos gana tikėtina atrodytų formali (institucinė) strateginė partnerystė, kurią gali lemti ir pačios Lietuvos pastangos aktyvizuoti santykius su Vokietija.